

L'educació social al llindar del segle XXI

Antoni Petrus Rotger*

L'educació social: del passat al present

L'estat del benestar neix amb l'industrialisme dels anys 50 i amb l'organització que se'n va derivar. Tot i que el nou missatge del benestar va ser rebutjat per algunes filosofies de substrat existencialista i criticat per part de determinades posicions sociològiques, el cert és que, per primera vegada a la història de l'home, es va pensar, es va parlar i es va gestionar a favor d'una «societat del benestar». A més, aquest innovador estil d'organització política i social va afectar gairebé tots els àmbits de la vida occidental. La investigació científica, el progrés de les ciències socials, la superació d'alguns vells valors i les incerteses que l'apogeu industrial va comportar per a la convivència humana van ser algunes de les novetats culturals lligades al fenomen del benestar.

Malgrat algunes reaccions en contra, la imatge d'una «societat i cultura del benestar» va commoure i va convèncer la majoria de governs, que es van esforçar per assolir els beneficis somniats, promesos pel nou sistema d'organització i convivència socials. Es tractava de fer el *gran salt* endavant tot assumint l'esperançador missatge de *modernitzar-se tant sí com no*. D'aquí que, a partir de la segona meitat del nostre segle, els canvis socials i econòmics fossin gairebé irreversibles i passessin pel damunt dels principis en què se sustentava la vella Europa. Com era de preveure, aquests canvis van incidir no només en les polítiques socials sinó també en les culturals, i una de les primeres conseqüències de tot plegat va ser la creença que el canvi com a valor i el progrés com a ideal

*Antoni Petrus Rotger és catedràtic de pedagogia social del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona, membre de la Comissió d'Experts en Formació i Recursos Humans, assessor del pla Catalunya jove de la Generalitat de Catalunya i membre de la Comissió de Prevenció del Consell Municipal de Benestar Social de l'Ajuntament de Barcelona. Entre les seves darreres publicacions cal destacar les dedicades a l'estudi del concepte i funció de l'educació social en l'àmbit de la societat del benestar, les repercussions de les polítiques socioeducatives a Europa i els articles on s'analitza quin és el perill de l'educador social en el context del nostre país.

Adreça professional: Departament de Teoria i Història de l'Educació. Divisió Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona.

havien de recolzar-se en una *proposta educativa* intel·ligent i correcta.

En termes generals, podem afirmar que:

«[per] estat del benestar s'entén al conjunt d'actuacions públiques que tendeixen a garantir a qualsevol ciutadà d'una nació [...] l'accés a un mínim de serveis que garanteixin la seva supervivència (entesa en termes socials i no estrictament biològics)».¹

Amb la denominació de *Welfare State* o estat del benestar es designen dues coses alhora: en primer lloc, una forma de govern capaç de legitimar una intervenció reguladora del creixement econòmic i, en segon lloc, un intent de redistribució dels recursos socials d'una manera més justa. Segons Therborn (1989, pp. 97-99), algunes de les circumstàncies que van facilitar la posada en marxa de la cultura del benestar i que van tenir, al nostre parer, repercussions evidents en l'àmbit de l'educació social, són la consolidació de les incipients democràcies, la secularització de la societat, l'aparició de determinats moviments socials sorgits a l'empara del capitalisme industrial, la construcció dels Estats nacionals, etc.²

Probablement no és encertat referir-se a la cultura i al pensament del benestar com quelcom d'unitari i monolític, però sí que és correcte afirmar que es tracta d'un model d'Estat que decideix intervenir en la vida dels ciutadans amb l'objectiu de possibilitar-los i facilitar-los una millor qualitat de vida. Al llarg del dilatat procés de constitució de l'estat del benestar, s'observa com aquest va absorbint, amb el suport legal corresponent que li atorga el fet de ser un estat social i democràtic de dret, espais d'economia privada, per assumir més endavant parcel·les socials com ara l'educació, la sanitat i l'habitatge. L'estat del benestar esdevé, en darrer lloc, el principal «empresari» i consumidor del país, la qual cosa li permet intervenir, a manera de jutge, en la major part dels conflictes que es poden donar en el si d'una col·lectivitat o nació.

En resum, segons l'opinió de la major part dels analistes, l'estat del benestar es defineix, entre d'altres, per les característiques següents:

- a) Un creixement econòmic i industrial considerable.
- b) Una intervenció decisiva de l'Estat en l'orientació i el desenvolupament de l'economia.
- c) Un notable intervencionisme del poder públic en la vida social.

(1) MUÑOZ DE BUSTILLO, R. (Comp.): *Crisis y futuro del estado del bienestar*. Madrid: Alianza, 1989, p. 25.

(2) THERBORN, G.: «Los retos del estado de bienestar», 1989. A MUÑOZ DE BUSTILLO, R. (Comp.): *Crisis y futuro del estado del bienestar*. Madrid: Alianza, 1989.

d) Un important augment de la despesa pública derivada dels serveis i de les prestacions socials que assumeix.

e) Importància de l'Estat com a «consumidor».

I els seus objectius prioritaris i perseguits amb més anhel pels polítics defensors d'aquest model són:

a) Assolir una situació laboral d'ocupació plena.

b) Que l'anomenada seguretat social cobreixi les necessitats de tota la població.

c) Que tots els ciutadans obtinguin un nivell mínim de renda.

d) Assolir un alt nivell de consum.³

Tot i que l'ordre d'aquesta relació no respon a cap criteri i a pesar que no és habitual prioritzar un objectiu o un altre, creiem que la seqüenciació d'aquests té una gran significació. Altrament dit: és prioritari, per a un estat del benestar, assolir un alt nivell de consum, o és per augmentar el consum que cal defensar l'estat del benestar?⁴ Prescindint de la resposta que es pugui donar en aquesta pregunta, el cert és que, des del punt de vista pedagògic, l'augment del consum no hauria de ser mai l'objectiu d'una cultura del benestar, en tot cas, el consum seria una de les seves conseqüències naturals, una manifestació més dels avantatges derivats de l'estat del benestar, però no la definició d'una de les seves finalitats més significatives.

La nova forma d'organització social fonamentada en l'anomenada *economia del benestar* pretenia garantir a tots els ciutadans un mínim de serveis públics, assistencials i de previsió social. Aquesta «filosofia» econòmica, defensada per Keynes i plasmada a la Gran Bretanya pel laboralista William Henry Beveridge, va suposar dues coses: un nou model de prestació social i una possibilitat de regular el mercat econòmic. O el que és el mateix, les despeses públiques derivades d'aquesta prestació de serveis per part de l'Estat s'havien d'obtenir per imposició directa progressiva -sia personal sia empresarial-, l'únic camí, segons es deia, per obtenir una veritable redistribució de béns, objectiu prioritari per a la cultura del benestar.

Curiosament, davant d'aquesta nova possibilitat de relació Estat-ciudadà, els partits polítics amb major incidència a l'Europa de la

(3) Vegeu PETRUS ROTGER, A.: «La educación social en la cultura del bienestar». *Comunicación, lenguaje y educación*. Madrid, 1995, p. 6.

(4) S'atribueix a Ford, el magnat de la indústria automobilística americana, la reflexió següent: «Cal pagar millors sous als nostres treballadors perquè puguin ser clients dels automòbils que ells mateixos fabriquen. Així podrem alleugerir els estocs de fabricació i augmentar la producció.»

postguerra (liberals, conservadors, democristians i socialistes), van arribar a un cert consens respecte de quins havien de ser els drets ciutadans que cal protegir des de la gestió democràtica. Si l'estat del benestar buscava un ordre social basat en la seguretat social, en la llibertat i en la igualtat de tots els ciutadans, és comprensible que valors socials com l'habitatge, la seguretat social, la feina i l'educació, entre d'altres, fossin considerats prioritaris. Fins ben entrada la dècada dels anys 80, la major part dels partits polítics defensava que per assolir una fase més avançada de desenvolupament de la ciutadania calia redistribuir la riquesa. Així, es deia, es podria satisfer les necessitats d'alimentació, vestit i habitatge del major nombre possible de ciutadans.⁵

En certa manera, va ser la societat europea dels anys 50 la que va decidir que l'Estat era qui millor podia garantir la cobertura universalització del benestar, i no va dubtar a delegar-li aquesta responsabilitat. L'Estat va esdevenir així l'avalador i el responsable del benestar de la societat en el seu conjunt, la qual cosa va suposar atorgar-li la possibilitat d'especificar què s'entén per benestar en cada situació o conjuntura i el paper que cal que hi jugui l'educació social.

Ara bé, quan un Estat assumeix un protagonisme excessiu davant la vida i les llibertats dels ciutadans, corre un risc evident: tan bon punt els llindars d'insatisfacció de la població tenen prou entitat, se'li responsabilitza de les contradiccions que poden sorgir entre les seves demandes i l'esperada satisfacció d'aquestes. Potser per això, quan a la vida de la pròspera societat capitalista va treure el nas la crisi econòmica dels anys 70 i 80, la pau derivada de l'estat del benestar va començar a ser objecte de dures crítiques, alhora que desapareixia la confiança que antigament es tenia respecte d'aquesta fórmula de convivència. Les circumstàncies que, al nostre parer, van influir més decisivament en aquesta crítica de l'estat del benestar i que més repercussió van tenir en el camp de l'educació social van ser:

a) Augment constant de les necessitats socials i disminució dels recursos disponibles per satisfer-les.

b) Aplicació de les anomenades polítiques de reconversió industrial, amb els consegüents problemes per aconseguir l'ocupació plena.

c) Com que l'ocupació plena no va ser possible, van augmentar les demandes de protecció social, principalment per part dels sectors juvenils i dels treballadors de més edat.

(5) Cf. ZAPATERO, V. : «Tres visiones sobre el Estado del Bienestar», a *Sistema*, núm 80-81, 1989, p. 23.

d) Augment de l'atur i cronificació d'aquest, la qual cosa va generar una demanda addicional de prestacions no satisfetes per cap mena d'assegurança social.

e) En augmentar el deteriorament social, apareixen o afloren necessitats socials que se suposaven definitivament superades.

f) Davant la pregunta de quins han estat els veritables beneficiats de les prestacions socials, la resposta més freqüent és que les classes mitjanes han rebut més prestacions que altres capes de la societat més necessitades.

g) En augmentar els pressupostos estatals per cobrir les noves demandes, se sol·licita un nou esforç fiscal, que recau majoritàriament sobre una part dels ciutadans i les empreses.

Si la història demostra que l'educació social s'ha anat configurant al llarg dels períodes de conflictivitat social, i si també és evident que a les èpoques amb més dificultats de convivència és quan la seva difusió és més gran, no és d'estranyar que la situació de *crisi de l'estat del benestar* sigui el context afavoridor, que sigui el *mitjà* en què es doni el sorprenent i significat protagonisme de la que podem anomenar *nova educació social*.

Una anàlisi detallada de la realitat social actual i de les relacions entre la crisi de l'estat del benestar i l'educació social, ens porta a una conclusió que, malgrat el seu caràcter general, sembla correcta perquè s'ajusta a la realitat dels fets: la crisi de l'estat del benestar ha generat dues menes de població, la dels *integrats* i la dels *exclusos*. Dit d'una altra manera: la «nova educació social» ha de preguntar-se, amb tot rigor, si la política social en la qual s'emmarca, si les estratègies i les fórmules de política social adoptades treballen sempre per la *inclusió social*, per la justa convivència, o si, ben al contrari, ho fan en benefici de determinades i sofisticades fórmules d'*exclusió social*.

El present de l'educació social

En les anàlisis dels avantatges i els inconvenients de l'estat del benestar es percep una clara predominància de les valoracions positives sobre les negatives. Les primeres justifiquen el nou model pel seu esperit altruista i humanista que guiava els defensors de la política del benestar, mentre que els segons afirmen que no es pot assolir una visió exacta del problema sense recórrer a anàlisis més globals, ja que aquestes demostren que l'Estat com a proveïdor

de prestacions socials actua a manera d'institució política i administrativa l'objectiu principal de la qual és dominar l'economia capitalista i les formes de socialització dels ciutadans.⁶ Alguns autors fins i tot arriben a interpretar l'intervencionisme estatal com un sofisticat intent d'accedir a unes més altes cotes de control social, sense percebre en l'estat del benestar actituds altruistes o intents seriosos d'assolir una veritable integració social o un sistema més just i igualitari de convivència.⁷

Al marge d'altres consideracions, el cert és que l'intervencionisme públic és un dels fenòmens que millor reflecteix la realitat política i social de les darreres dècades. En el rerafons del debat sobre quins són els interessos i quins els objectius d'aquest estat del benestar, hi ha la base del present i del futur de la mateixa educació social, ja que, en certa mesura, les relacions entre la cultura del benestar i l'educació social són herència de les formes que els liberals, els conservadors democristians i els socialistes van adaptar en el seu dia i que van donar lloc als models d'organització política predominants encara avui en dia a Europa. D'aquí que actualment puguem referir-nos a tres maneres o models, clarament diferenciats, de relacionar l'educació social amb les actuals formes d'estat del benestar: model *liberal-demòcrata*, model *social-demòcrata* i model *neocorporativista*.

El model liberal-demòcrata

Sembla inqüestionable que la presència de les noves formes d'educació social a la nostra societat depèn, principalment, de la concepció que es tingui de la societat i del protagonisme que dins d'aquesta tingui l'Estat. Per a l'anomenat model *liberal-demòcrata*, l'Estat, si més no teòricament, esdevé una institució política de clar signe neutral, aliè a les forces socials i econòmiques que actuen amb un relatiu marge de llibertat. L'Estat adopta una funció més propra a l'arbitratge que al protagonisme. Intervé només quan els interessos dels diversos partits polítics, les agrupacions empresarials i sindicals, els diversos sectors socials, etc. entren en conflicte i cal que un poder actuï com a mitjancer.

En una societat liberal, democràtica i fonamentalment competitiva, les forces socials són les que s'han d'encarregar de defensar

(6) OFFE, C.: *Contradicciones en el estado del bienestar*. Madrid: Alianza Universidad, 1994, p. 17.

(7) Vegeu l'interessant article dels professors Maite Montagut i Sebastià Sarasa publicat a *Revista Catalana de Sociologia* (núm. 1, nov. 1995, pp. 47-76). Amb el títol de «Teoria social i estat del benestar» realitzen una anàlisi documentada del tractament que la teoria social ha realitzat sobre l'estat del benestar.

els seus interessos. A l'Estat se li reserva una funció primordial: fer possible que les condicions d'igualtat i justícia entre tots els ciutadans siguin reals. L'Estat té una funció que va més enllà del sempre difícil neutralisme: assumir una acció compensadora i intervenir sempre que es posi en perill la justícia i l'ordre social. És a dir: l'Estat té la responsabilitat de mantenir i assegurar allò que s'anomena *pau social*. Així i tot, hi ha ocasions en què algunes de les contradiccions inherents al model liberal-demòcrata obliguen a l'Estat a intervenir tant en l'àmbit econòmic com en el social, i a que assegurí amb la seva intervenció que els sectors de població menys afavorits obtinguin també els beneficis d'un estat social i de dret.

Des d'aquesta perspectiva, estarà justificat que, en un estat del benestar de model liberal-demòcrata social, l'educació social sigui competència, en gran mesura, de l'Estat, ja que aquest, assumint la seva responsabilitat pel que fa a la justícia social, concep l'educació social com una «manera» de facilitar la convivència i la pau social.

El model social-demòcrata

Tot i que és freqüent parlar del model de benestar social-demòcrata, no ens hi podem referir com un tot unitari i únic. Admetem, això sí, que en termes generals els estats socialdemòcrates defensen la forma de convivència propugnada per la filosofia de l'estat del benestar. I una idea que els caracteritza és, precisament, afirmar que les polítiques d'Estat han de prioritzar la redistribució dels beneficis econòmics i socials.

Com a conseqüència d'aquesta propugnada idea de l'Estat com a avalador del benestar, molt sovint es veu obligat a adoptar mesures de control i a assumir el compromís econòmic de l'extensió i la generalització dels serveis socials. I quan per qualsevol circumstància les activitats econòmiques experimenten alguna mena de recessió, un efecte immediat és la demanda creixent d'ajuda social, amb la qual cosa es genera un desequilibri en la sempre conflictiva relació entre economia i despeses. Si aquest desajustament entre *beneficis* i *despeses* és important, se sol recórrer al augment de la pressió fiscal sobre les empreses i els ciutadans «benestants», una circumstància que no sempre és ben acceptada i que determina unes reaccions davant l'educació social entesa com a intervenció en benefici de les classes menys afavorides.

En l'àmbit d'aquest model trobem autors que entenen que el triomf de l'estat del benestar no és només el reflex o el fruit del creixement econòmic, sinó també el resultat de les reivindicacions dels obrers i dels mateixos esquemes polítics. En el model social-

demòcrata, l'educació social és considerada com un important factor d'igualtat entre tots els ciutadans i, en conseqüència, l'Estat n'és el principal responsable de la planificació, del desenvolupament i de l'eficàcia.⁸

El model neocorporativista

Aquest model sorgeix com una alternativa a les limitacions pròpies d'un benestar social fonamentat en la competitivitat econòmica i en les polítiques basades en les «clàssiques» lluites de classe. Tot i que no es tracta d'un model únic, i molt menys consensuat, el cert és que en termes generals es presenta com una alternativa, com un «complement» a la tradicional acció social monopolitzada pels partits polítics. Amb tot, hi ha autors que veuen també en aquest model una nova forma de control i de legitimitació de les polítiques dels Estats que la sustenten.

Per bé que no sempre és fàcil diferenciar amb exactitud les diferències d'un model enfront dels altres, els neocorporativistes defensen un major grau de participació ciutadana en les organitzacions de govern dels Estats. Aquesta anhelada participació s'aconsegueix a través de noves i molt diverses formes d'agrupacions socials (cambres, federacions sindicals, consells d'entitat diversa, moviments civils, ciutadania civil, etc.), la principal funció de les quals és assegurar l'eficàcia i la democràcia. Tot i que s'acostuma a afirmar que el corporativisme, un fenomen de primordial importància al final dels anys 70 i començament dels 80, va ser d'eficàcia social dubtosa i de molt poca rendibilitat econòmica, estem convençuts que independentment de la fórmula que adoptin aquestes agrupacions, el corporativisme és un fenomen de repercussions considerables en l'educació social i un factor que cal tenir en compte si no volem que la legitimitat i el futur de la cultura del benestar esdevinguin una funció únicament estatal o un mer nominalisme històric.⁹

(8) Titmuss, Crossland i Marshall representarien la tendència socialdemòcrata més pragmàtica, mentre que autors tan reconeguts com Bobbio i Gough serien els exponents d'aquells que, tot i ser més propers a un cert marxisme, no accepten, tanmateix, que tota anàlisi del canvi social hagi de passar forçosament per les relacions de producció.

Cf. DDAA : *Política social de las Comunidades Europeas*, 1986. Madrid: Acebo; HABERMAS, J. : *Conservatism and capitalist crisis*. Londres, 1976. NLR; TITMUSS; R: *Política social*. Barcelona: Ariel, 1981.

(9) Vegeu BARRY, N.: *Welfare*. Milton Keynes, Open University, 1990; HARRISON, M.L. (Comp.): *Corporatism and Welfare State*. Londres: Gower; Schmitter, P.C., 1984; LEHMBRUCH, G. (Comp.): *Trends toward corporatism intermediation*. Londres: Sage Publications, 1979.

Al marge dels diversos posicionaments que es poden donar respecte a la bondat d'un model o de l'altre, realment no sempre resulta fàcil determinar la funció social de les idees. De la mateixa manera, és difícil precisar si la finalitat dels que defensen una opció o una altra és altruista o bé busquen un exercici del poder o del control més eficaç i més extens. Segons alguns autors les polítiques socials són més un instrument de control social, un recurs intel·ligent per a uns determinats interessos de «grup» que un autèntic intent d'intervenció altruista en favor de la igualtat i la solidaritat entre tots els ciutadans. Des de posicions més radicals fins i tot s'arribarà a afirmar que les actituds altruistes que aparentment poden sustentar els polítics del benestar, són coartades enganyoses perquè l'Estat pugui obtenir un major marge de poder i de domini econòmic sobre els ciutadans.¹⁰

Sense negar l'oportunitat i la validesa d'alguns d'aquests posicionaments, pensem que les polítiques reals del benestar no sempre concorden amb els principis d'altruisme i millora social en el seu conjunt, a pesar que tampoc no es poden negar els esforços i els progressos socials derivats de l'estat del benestar. Encara que admetem el poderós rerefons econòmic de les polítiques socials, tant en el passat com en el present, la història més immediata sembla demostrar que si ha existit un interès, desigual si es vol, però real, a favor d'una distribució més justa dels beneficis econòmics i socials.

Fent nostra la interpretació que Mishra (1987) fa del problema, pensem que ens trobem davant d'un problema d'entitat antonòmica. És a dir, en la política del benestar conviuen conceptes tan dissemblants com *justícia* i *egoisme*, benestar del conjunt de la societat davant el principi d'*eficàcia econòmica*, les *diferències* com a argument per justificar la *desigualtat*, la *solidaritat* i la *competitivitat*, la *marginació* i la *igualtat* de drets per a tots, etc. En resum, encara que admetem que tota acció política és l'exercici d'un poder, no per això es pot negar l'esperit renovador, altruista i solidari de moltes de les opcions pròpies de l'estat del benestar. I n'és una bona prova la recent evolució i el desenvolupament de l'educació social.¹¹

Una de les principals dificultats inherents a l'estat del benestar és determinar quines són les necessitats a les quals es pretén donar

(10) Entre els autors que han tractat el tema de les relacions de poder entre estat del benestar i societat esmentarem: MISHRA, R.: *Society and Social Policy, Theories and Practice of Welfare*. Londres: Macmillan, 1987.; Gough, I.: *Economía política del estado del bienestar*. Madrid: Blume, 1992.

(11) MISHRA, R. *op. cit.*

una satisfacció prioritària. Davant el dilema de les necessitats objectives i les necessitats subjectives, no sempre és fàcil trobar el camí adequat per equilibrar i conjuminar l'eficàcia econòmica amb la llibertat d'opció dels ciutadans. Ara bé, en l'hipotètic cas que s'hagi assolit un disseny correcte de les necessitats, l'estat del benestar té un altre repte: equilibrar l'economia de producció amb la de la distribució social justa. Aquest repte el porta, indirectament, a la realització d'una autèntica política en favor dels *drets humans* i de la *igualtat d'oportunitats*, possiblement els dos conceptes que han de ser assumits de manera més racional i ètica. D'aquests drets es desprèn que tota acció redistributiva és a prop de la justícia i la igualtat, fins i tot quan en nom de la seva aplicació pot semblar que l'intervencionisme de l'Estat no respecta la llibertat d'acció del ciutadà.

En aquest sentit, i tal com afirmava Durkheim, l'Estat continua tenint la funció integradora davant la desigualtat i determinats símptomes de «desintegració» social. Potser per això, una de les més importants conseqüències de la implantació de l'estat del benestar ha estat la progressiva aplicació del *principi d'igualtat*. Altrament dit, la cultura del benestar, en fer seu el principi d'igualtat d'oportunitats, ha possibilitat que la major part de ciutadans hagin entès quins són els seus drets i les seves llibertats pel fet de viure en un Estat social i de dret. Aquesta adquisició de consciència social ha suposat reclamar el compliment del compromís que constitucionalment tenen els Estats perquè aquests drets siguin una realitat i no un mer redactat en el màxim ordenament jurídic del país. En altres paraules, els ciutadans han comprès que la generalització del benestar és un dret.

En un moment com l'actual, amb un mercat de treball cada cop més precari i flexible, amb problemes evidents de pobresa, marginació i exclusió social, en una societat que tendeix a allunyar de les oportunitats educatives i econòmiques una part de la població, les demandes educatives i d'ajuda social són cada cop més àmplies. L'impacte tecnològic i les seves repercussions sobre els treballadors amb nivells baixos de formació, les noves formes d'immigració il·legal i els constants moviments de població cap als països de la cultura del benestar, obliguen a un seguit de reflexions sobre el paper que l'educació social ha de jugar davant el risc de l'aparició de noves formes d'exclusió social.

Estem convençuts que només una innovadora estratègia de protecció i d'educació social podrà evitar el risc d'haver de conviure amb situacions injustes que condueixen a lògiques actituds violentes o desviades per part de la població més vulnerable, que es veu privada del dret de formar part d'aquesta societat i d'aquesta cultura del benestar a la qual té dret. Com s'afirma al *Libro verde. Política social europea*, som en plena fase de:

«revaluación del papel del estado de bienestar, no sólo debido a las presiones financieras sino, más fundamentalmente, a la necesidad de avanzar hacia la adopción de unas políticas más activas dirigidas a garantizar la integración de las personas en el trabajo y en la sociedad».¹²

La discutida crisi de l'estat del benestar comporta, al nostre parer, que en les condicions socials actuals es faci més necessari que mai pensar en noves fórmules d'organització i millora social. I una d'elles és la col·laboració entre l'àmbit públic i el privat. Tot i que la prestació social pugui ser -i cal que sigui- responsabilitat pública i privada, creiem que en cap cas l'Estat no pot inhibir-se del seu compromís institucional. Així mateix, aquesta consideració és vàlida per a l'educació social, que si bé té en l'àmbit públic el seu màxim exponent, hi ha camps de la pedagogia social que poden i han de ser assumits pel sector privat.

L'existència de problemes de tanta importància com el dret de residència i la prohibició de qualsevol discriminació per raó de la nacionalitat, són dos bons exemples de com l'educació social es veu obligada a introduir canvis constants als seus principis i dissenys per poder atendre les condicions derivades de la cultura i de l'estat del benestar en les seves formes i realitats actuals. En una societat com la nostra, en una societat en ple canvi, l'educació social només es pot definir a partir de la realitat que no és però que pot i ha de ser.

Malgrat tot, el cert és que la cultura del benestar és un èxit important de les societats modernes al qual els ciutadans ja no estan disposats a renunciar. La *protecció social* i els nous àmbits de l'*educació social* són espais reconeguts unànimement com a necessaris i dos factors de notable impacte en la lluita per la cohesió social. Tanmateix, cal fer una darrera consideració: el concepte de «benestar» no pot ser responsabilitat única de l'Estat, ni és la seva definició ni el seu èxit. És competència també de la societat en el seu conjunt, ja que en aquesta correspon escollir el seu propi benestar i no permetre que la intervenció desmesurada de l'Estat suposi un risc per a la llibertat personal del ciutadà.

(12) COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS: *Libro verde. Política Social Europea*. Dirección General de Empleo, Relaciones Industriales y Asuntos Sociales, p. 84.

L'educació social en un estat del benestar en crisi

Una de les més importants repercussions pedagògiques derivades de la crisi de l'estat del benestar ha estat l'aparició de noves formes i models d'educació social. No volem dir amb això que la «nva educació social» s'hagi desenvolupat a l'ombra dels principis de l'estat del benestar, sinó que les polítiques socials europees n'han determinat, en part, el perfil i els àmbits d'intervenció. Pensem, per exemple, que l'entrada en vigor de l'Acta Única Europea (1987), així com la formulació de l'«espai social europeu» emmarcat dins de l'«Europa dels ciutadans», són realitats que no podien passar desapercebudes per a l'educació social, principalment perquè els tres objectius fonamentals de l'Acta Única Europea eren: ocupació laboral, diàleg social i una política social més activa.

El Tractat de la Unió Europea (Maastricht, 7 de febrer de 1992) establí que la Comunitat tenia la funció de:

«promoure un creixement sostenible i no inflacionista que respecti el medi ambient, amb un alt grau de convergència dels resultats econòmics, un alt nivell d'ocupació i de protecció social, l'elevació del nivell de vida i de la qualitat de vida, la cohesió econòmica i social i la solidaritat entre els Estats membres».

I en el capítol específic de la política social-educativa s'hi proposaven novetats tan remarcables com:

- Potenciar les polítiques d'educació de qualitat.
- Desenvolupar una política de formació professional i de jove-
tut.
- Seguretat i protecció social adequada.
- Diàleg social.
- Lluita contra les exclusions socials.
- Igualtat d'oportunitats en el mercat laboral.
- Igualtat de tracte laboral entre homes i dones.
- Integració de les persones excloses del mercat laboral.

A l'article 129 Bé es concedeixen competències legislatives al Parlament Europeu en relació a:

- Fomentar una educació de qualitat.
- Fomentar la cultura.
- Protegir la salut.
- Respectar la lliure circulació de treballadors.

Per tot plegat, es fàcil de comprendre que els enfocaments actuals de l'educació social són, en part, conseqüència de la crisi de l'estat del benestar i de la política social europea, segons la qual l'educació i la formació són els requisits essencials per a la competitivitat de la unió així com per a la cohesió de les societats.

L'educació social és avui, més que mai, un concepte de definició difícil, en part per l'amplitud del seu contingut i perquè la seva conceptualització tendeix a variar segons la ideologia, la filosofia... i la societat del benestar des de la qual es contempla. D'aquí, potser, que l'educació social realitzada i pensada al nostre país estigui encara excessivament relacionada amb la funció benèfica, amb una funció d'ajuda educativa a persones o grups que configuren la realitat social menys afavorida. Però és evident que les polítiques socials europees van indicant el camí d'allò que ja és la «nova educació social».

Una de les primeres repercussions que les polítiques del benestar europees han suposat per a l'educació social és la tendència a ser definida com a sinònima de *socialització*. La idea d'integració social que hi ha subjacent en el fons de les polítiques socials derivades de l'estat del benestar, i el projecte de «reforçament de la solidaritat econòmica, social i regional» presentat al parlament Europeu el 17 de gener de 1995, són dos clars exponentes de com la realitat sociopolítica condiona o serveix de referent als enfocaments actuals de l'educació social. En aquest sentit, l'educació social seria el complex mecanisme gràcies al qual un individu assumeix els valors, les normes i els comportaments del grup al qual desitja integrar-se o es desitja integrar-lo.

L'estat del benestar i les polítiques europeistes es fonamenten en una premissa irrenunciable: evitar qualsevol mena de conflicte que pugui trencar l'harmonia de la convivència, principalment per les repercussions econòmiques que això podria comportar. Des d'aquesta perspectiva, l'educació social és concebuda com l'adquisició de competències socials, és a dir, com l'acció encaminada a l'assoliment o a l'aprenentatge d'aquelles virtuts o capacitats socials que un grup o una societat consideren correctes per aconseguir l'èxit econòmic i social. L'educació social és, en aquest sentit, una eina eficaç per assolir aquesta anhelada Europa dels ciutadans i de la pau social que es fonamenta, al seu torn, en la integració de tots els seus membres.

Els conceptes de *socialització correcta* o de *competència social* es basen en dues condicions: la primera, l'èxit de l'individu en el compliment de les expectatives socials que recaiguin sobre ell; i segona, que l'individu sigui conscient del seu progrés personal, la qual cosa implica un cert grau de satisfacció en la seva actuació personal. Des d'aquesta perspectiva, l'objectiu de l'educació social

és la formació i l'adquisició d'habilitats socials o competències per a la vida en el grup. L'educació social cerca educar per a la participació social, per aprofitar els beneficis de la cultura del benestar, la qual cosa suposa incidir en les estructures cognitives i afectives del subjecte i treballar amb la finalitat de produir un canvi en el seu repertori conductual. Tanmateix, no hem d'oblidar que per a l'assoliment d'una competència social, en molts casos és imprescindible introduir petits canvis dins de la família, així com també en les relacions amb els companys d'edat, amb els adults i en l'àmbit de les relacions laborals, la qual cosa suposa un repte més per a l'estat del benestar.

Una altra característica de l'educació social a la nostra cultura del benestar és el fet que la planificació i la presa de decisions ja no poden tenir el caràcter local que les caracteritzava antigament. Amb això no volem dir que l'educació social deixi d'aplicar el principi d'*adequació a la realitat*. Ben al contrari, si la realitat està fraccionada i és canviant, això ens condiona a tenir-la com a primer referent de la nostra actuació com a educadors. El que pretenem remarcar és que les polítiques socials són cada cop més generals, més intervencionistes, i amb un àmbit d'aplicació més extens.

De fet, com que Europa és el referent de la nostra cultura del benestar, s'imposa el que s'ha anomenat *convergència de les polítiques socials*. Aquesta circumstància té també les seves repercussions en l'educació social, que es veu obligada a actuar tenint present les orientacions que es donen a Europa. No es tracta de defensar una harmonització de l'educació social, sinó de reflexionar sobre l'existència d'un marc que rendibilitzi els diversos esforços en el context europeu. La lliure circulació de persones i el mercat únic poden ser dos valuosos arguments per justificar la importància del tema. Com s'afirma habitualment als fòrums de la UE, «Los sistemas nacionales convergerán y al mismo tiempo seguirán siendo autónomos». ¹³

L'afany d'eficàcia propi de l'estat del benestar i de l'actual política europeista ens porta a percebre una altra manera de definir l'educació social. Aquesta seria la intervenció qualificada d'uns professionals que, amb l'ajuda d'uns recursos i amb la presència d'unes determinades circumstàncies socials, col·laboren a posar remei a les necessitats generades per l'aprofitament desigual dels beneficis de la convivència humana. Els desequilibris socials generats per les recents crisis econòmiques i la ràpida extensió de les noves tecnologies han donat lloc a unes polítiques socials molt més compromeses amb l'eficàcia. L'escassetat de recursos econò-

(13) *Ibidem*, p. 44.

mics i la necessitat de rendibilitzar totes les inversions públiques, han donat lloc a una educació social entesa com a «acció professional qualificada sobre un sistema social derivada d'un diagnòstic social i a través dels mitjans adequats i destinats al canvi».

A més de les tradicionals polítiques socials pròpies de la societat del benestar (àmplia assistència sanitària, educació escolar i social enteses com una nova forma d'inversió econòmica, vivència social, pensions, treball, etc.), cada dia adquireixen més força les anomenades *polítiques d'integració social* orientades a incorporar els sectors exclosos de la societat. Cal entendre aquesta *exclusió* en la seva concepció més àmplia, és a dir, la que comprèn tota mena de discriminació, marginació, inadaptació, minusvàlues, diferències ètniques, etc. És a dir, tot i que el concepte d'inadaptació social és poc precís, alguns autors fan ús de l'expressió «educació social» per referir-se exclusivament a la intervenció educativa sobre la inadaptació social. Si bé les reminiscències d'aquesta manera d'entendre l'educació social són evidents i no del tot adequades als enfocaments pedagògics actuals, la veritat és que l'educació social té, entre les seves missions, pal·liar o donar solució a les diverses circumstàncies d'inadaptació i marginació social que poden existir en una societat determinada.

A més d'aquesta acció sobre la inadaptació i la marginació social, l'educació social té dues tasques no menys importants: la primera, desenvolupar i promoure la qualitat de vida de tots els ciutadans; el segon, aplicar estratègies de *prevenció de causes*. En aquest sentit, com diu el professor Colom, l'educació social seria «un instrumento igualitario, compensador, de mejora de la vida social y personal».¹⁴

Actualment, concebre l'educació social com a formació social i política del ciutadà pot semblar passat de moda i molt allunyat de la filosofia en la qual es fonamenta la societat del benestar. Ara bé, una lectura atenta dels documents generats pels organismes europeus ens fa pensar en una nova regulació de la vella i clàssica formació política del ciutadà. L'«espai social europeu», l'«Europa dels ciutadans», el «gran mercat interior únic», etc., són conceptes que entren frontalment en conflicte amb moltes de les cognicions socials transmeses, generació rera generació, a través de l'educació. D'aquí, doncs, que una de les funcions de l'actual educació social sigui recuperar aquella vella i clàssica concepció de formació social i política enteses com a formació del ciutadà per a la vida dins la comunitat.

(14) COLOM, A.J. [et alt.] : *Modelos de intervención socioeducativa*. Madrid: Narcea, 1987, p. 19.

Conscient de la dificultat «política» que existeix en el rerafons de la Unió Europea, Jacques Delors no dubtava a afirmar que la situació actual dels problemes socials és decepcionant «si se comprueba el tiempo que se necesita para aprobar una directriz en este ámbito» (el social), encara que reconeix que «el futuro comunitario pasa por una Europa social que trascienda las fronteras y los intereses particulares».¹⁵

La tradicional tendència a defensar els interessos particulars per damunt del benefici de la col·lectivitat, contemplar i voler resoldre els problemes des de la nostra talaia personal, les actituds pròpies d'una política de galeria davant dels nous reptes d'una Europa única i una societat global, l'obligada convivència amb altres cultures i models de societat, etc., són algunes de les realitats que necessiten una forta càrrega de formació «política» de la ciutadania si es vol que Maastricht i aquesta nova «convivència» entre països siguin quelcom més que uns textos o l'expressió d'uns desitjos. Des d'aquesta perspectiva, cal més que mai una formació política del ciutadà, una política entesa com a disciplina que pretén regular l'ara i l'aquí per poder disposar d'un model de convivència futura millor. Si l'educació política, com deia Mhaiki, dóna significat a totes les altres matèries, no hi ha cap dubte de les concomitàncies existents entre els conceptes de «política» i «educació social».¹⁶

S'acostuma a criticar l'estat del benestar i la Unió Europea perquè el desenvolupament de les seves polítiques socials són un aspecte més del creixent esquema mercantilista. Des d'aquesta visió, l'actual política social no busca, prioritàriament, satisfer les necessitats dels més desfavorits, ja que per racionalització i burocratització els serveis socials es veuen sotmesos als grans principis de l'economia. En aquest sentit, recordem que Keynes aconsellava un intervencionisme estatal com a requisit irrenunciable si es volia mantenir determinats nivells de consum i de benestar social. Les inversions públiques tindran, en conseqüència, una funció primordial: possibilitar els nivells d'eficàcia econòmica desitjats.

Des d'aquest enfocament, no és d'estranyar que la política social es relacioni cada vegada més amb el concepte d'eficàcia i control. Des que Parsons va concebre el *control* com a prevenció de ten-

(15) Citat per CERVANTES i ESTRADA, A.: «La política social Comunitaria», 1992. A: GENERALITAT DE CATALUNYA: *Eurodiccionario*. Barcelona: Departament d'Ensenyament i Departament de Benestar Social, 1992, p. 261.

(16) Ortega y Gasset, introductor a Espanya de l'obra de Natorp i autor de *La Pedagogía Social como programa político*, concep l'educació social des d'una doble funció o perspectiva: d'una banda, com la estratègia que permet la inserció del ciutadà en la seva societat o comunitat i, d'altra banda, com un programa polític capaç de transformar a la societat.
Cf. ORTEGA Y GASSET, J.: «La Pedagogía Social como programa político». A: *Obras Completas*. Madrid: Revista de Occidente, vol. I, 1968.

dències desviades, és freqüent definir l'educació social com el procés mitjançant el qual es produeix el desitjat equilibri adaptatiu i la integració social dels ciutadans més allunyats de les normes socials. L'objectiu de l'educació social seria prevenir la desviació social i hauria de consistir en un conjunt de procediments utilitzats per les societats del benestar a fi que tots els seus membres observin aquelles normes de conducta consensuades i catalogades com a necessàries per aconseguir l'ordre social. L'educació social serà la influència intencional i optimitzadora exercida sobre els ciutadans o sobre la realitat social per tal que individus o grups es comportin de manera diferent de com ho haurien fet sense aquesta acció educativa i de control.

Acceptant els principis i supòsits en què es fonamenta la «teoria conflictiva», pensem que l'educació social ha de buscar la seva identitat i el seu espai natural d'intervenció en els tres factors justificatius de les desigualtats socials: poder, normes i funcions socials. Altrament dit: en el nostre estat del benestar i dins el marc de la política social europea, l'educació social és un instrument eficaç «para ejercer un mayor control social».¹⁷

Quan s'intenta definir l'educació social sempre sorgeix una dificultat: la imprecisió del seu àmbit d'acció. Potser per això, més sovint del que voldríem es recorre al fàcil argument de la definició per negació i es defensa l'espai d'intervenció de l'educació social per exclusió. Aproximar-se conceptualment a l'educació social per exclusió comporta recórrer al concepte, imprecís i semànticament incorrecte, d'«extraescolaritat». En aquest sentit, l'educació social comprendria qualsevol intervenció educativa estructurada que no fos estrictament escolar. Aquesta concepció -que no és nova, ja va ser defensada per Gertrud Baümer, deixeble de Nohl, qui considerava l'educació social com una activitat a desenvolupar fora de la família i de l'escola, com a tasca educativa social i estatal pel fet que es realitza fora de l'escola-, està prenent carta de naturalesa a la nostra realitat, possiblement perquè és de fàcil diferenciació respecte de l'educació escolar.¹⁸

Tot i que admetem l'avantatge conceptual que pot suposar aquesta rígida separació entre els espais escolars i els no escolars, ens sembla poc adequat recórrer a aquest dualisme per explicar la realitat del fenomen educatiu actual. Si bé és correcte afirmar que l'estudi i la fixació dels objectius de socialització a través de l'acció

(17) Vegeu PETRUS ROTGER, A.: «Control y Pedagogía Social», 1988. A *Poder y Control*, Revista hispanoamericana de disciplinas sobre el control social, Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias; PETRUS ROTGER, A.: «Educación social y perfil del educador/a social», 1993. A: Saez Carreras, J. [coord.]: *El educador social*. Universidad de Murcia, 1993, pp. 165-213.

(18) Citat per QUINTANA, J.M.: *Pedagogía Social*. Madrid: Dykinson, 1988, p. 8.

a l'aula són competència de la pedagogia escolar, no ho és tant perquè sigui competència exclusiva d'aquesta el complex fenomen de la socialització. Cal que l'escola es plantegi si, com a microcosmos que és, ha d'assumir entre les seves funcions el «conflicte social» o bé ignorar-lo, prioritzant gairebé exclusivament els continguts instrumentals. De la resposta que es faci en aquesta pregunta derivarà una presència més o menys gran del fet social en l'espai escolar.

La socialització és un procés llarg i complex fruit de l'educació escolar i de l'educació social. Per tant, no té cap sentit separar una i altra parcel·la com si es tractés de dues realitats diferents. La socialització a l'aula no pot ignorar la realitat social amb la qual conviu, diàriament, l'alumnat d'un centre escolar determinat. L'escola no ha de ser un lloc de «protecció», un lloc d'abstracció on els alumnes entrin en contacte amb el món científic a costa d'ignorar la «realitat» dels conflictes de la quotidianitat. La nova filosofia defensada per la LOGSE, principalment a través dels anomenats «objectius transversals», conforma la nostra posició. Si l'educació social té com a objectiu la intervenció educativa no escolar, i entre les seves finalitats s'inclou la de capacitar l'educand perquè pugui comprendre el seu entorn social, polític, econòmic i cultural i integrar-se de manera adequada al mateix, no hi ha dubte que es tracta d'una acció pedagògica intencional i reglada, encara que, com hem vist, només en part escolar.

Els estudis comparats i les modernes investigacions sobre l'estat del benestar, han demostrat la complexitat d'aquesta forma de govern i d'organització social. Possiblement haurem d'admetre que només una complementarietat entre les teories sobre l'estat assistencial permet una aproximació correcta al coneixement de les darreres transformacions socials. El funcionament dels sistemes de relació social són fenòmens de tanta complexitat que es fa difícil delimitar en una sola concepció o definició la complicada xarxa de relacions socials. D'aquí el nostre convenciment que cal abordar el fenomen de l'educació social des d'una *perspectiva integradora*.

L'educació social, compromesa amb el conjunt de la vida quotidiana de l'individu normalitzat, inadaptat i marginat, s'ha de fonamentar en una visió *generalitzadora de tots els indicadors o factors amb incidència educativa*. Només així, al nostre parer, és factible que l'educació social canviï determinades parcel·les de la realitat i, alhora, pugui generar nous espais d'educació social. Perquè, cal no oblidar-ho, una de les funcions de l'educació social és generar noves necessitats socials, és generar noves demandes d'educació social.

L'educació social ha de ser conceptualitzada i explicada en funció de factors tan diversos com el context social, la concepció

política, les formes de cultura predominants, la situació econòmica i la realitat educativa del moment. Només és possible interpretar el ressorgiment actual de l'educació social tenint en compte els canvis tan significatius que recentment s'han donat en el nostre context social més immediat. L'adveniment de la democràcia, la construcció i un cert deteriorament de l'estat del benestar, l'accés a la Unió Europea, la solidaritat, la integració social, la revisió del concepte d'igualtat d'oportunitats, la implantació d'una pedagogia del temps lliure, l'educació ambiental i, principalment, la consciència de responsabilitat davant d'una societat de marginació social, són alguns dels factors explicatius d'allò que jo denominaria la «nova educació social».

El canvi social és un problema tan complex que sembla absurd reduir la responsabilitat educativa a l'acció del professional denominat «educador social». La socialització dels ciutadans, així com els problemes d'integració i de solidaritat social, passen per un complex conjunt d'estímuls, entre els quals podem considerar l'educador, però de cap manera no podem fer recaure en ell la responsabilitat educativa d'una col·lectivitat. S'imposa pensar en l'educació social com un conjunt d'estímuls (paidocenosi) que possibilitarà que una societat disposi d'un major o menor nivell de socialització.

L'educació social està obligada a supeditar la seva acció als «condicionaments socials». És a dir, és condició prèvia a la intervenció socioeducativa el coneixement de la societat, aquesta societat educadora, aquesta «aula sense parets» que és educada i, que alhora, educa. Nosaltres, des de la perspectiva del benestar, pensem que l'educació social és un recurs eficaç per a la millora de la societat. D'aquí que l'educació social es pugui concebre com una reflexió crítica d'aquesta societat i com un conjunt ampli i divers d'intervencions sobre ella, principalment sobre aquells sectors de la societat que presenten problemàtiques específiques. L'educació social té sentit en el si d'un procés d'influències molt general. D'acord amb això, i alhora d'acord amb que és fora de l'aula on es configura la personalitat del ciutadà, sembla molt coherent la posició d'aquells que defineixen l'educació social com una *paidocenosi*, com una responsabilitat educadora de la societat. Com deia Dilthey, l'educació és una funció de la societat.

Al marge de l'enfocament des del qual es concebi l'educació social, és evident que aquesta ha d'actuar sobre les «causes» que generen els desajustos socials. En aquest sentit, és important remarcar que les noves formes de l'estat del benestar i els principis reguladors de la Unió Europea, han de facilitar la intervenció socioeducativa des dels supòsits de la pedagogia. No actuar així suposa un risc important, ja que pretendre que l'educació social se sotmeti, per principi, a estratègies polítiques i econòmiques suposa gairebé sempre renunciar a la teoria de la prevenció de causes. Si la tasca

sociopedagògica és un moviment, una activitat que sorgeix de la pròpia necessitat de la vida en convivència, la relació entre educació i realitat social sembla evident, igual que és palpable la relació entre educació social i política sempre que aquesta relació no impliqui un determinisme o un intrusisme innecessaris en els principis pedagògics.

El futur de l'educació social

Els xinesos, amb el seu peculiar sentit de l'humor, diuen que fer prospectiva és molt difícil, principalment si aquesta es refereix al futur. Assumint el risc que tota predicció comporta, intentarem resumir aquí quines poden ser les línies d'educació social que ens aguaiten més enllà de l'horitzó del segle xx. La predicció que assumim es basarà, principalment, en l'anàlisi de les lleis i dels documents generats per la Unió Europea, ja que estem convençuts que aquests són els indicadors de futur més convincents.

Tot i això, temem que la nostra predicció comporti un relatiu fracàs, ja que si l'error va acompanyar el primer estudi de prospectiva que es va realitzar amb l'ajuda de tota mena de recursos, què pot passar amb una predicció fonamentada en una documentació oficial i sotmesa a canvis constants:

«Als anys 30, el president nordamericà Franklin D. Roosevelt va encarregar a la seva Administració la realització d'un estudi sobre les tecnologies futures. Quan l'estudi fou publicat va causar una gran impressió. Certament, resultava fascinant. Només hi havia un problema: no havia predit l'arribada de la televisió ni la del plàstic, ni la dels avions a reacció, ni la dels transplants d'òrgans, ni la dels raigs làsser, ni tan sols la dels bolígrafs!».¹⁹

En termes generals, pensem que el paper que l'educació social jugarà en un futur immediat ja és insinuat, en part, al *Libro blanco de la política social europea*, de 27 de juliol de 1994. Si hi afegim l'extensa i interessant documentació que va acompanyar la firma del Tractat de la Unió Europea, firmat el 7 de febrer de 1992 a Maastricht, els documents redactats per la Comissió de les comunitats europees presentats al Parlament Europeu el 17 de gener de

(19) KING, A.; SCHNEIDER, B.: *La primera revolució mundial. Informe del Consejo al Club de Roma*. Barcelona: Plaza y Janés, 1991, p. 21.

1995, el *Libro Verde* de les polítiques socials i un extens repertori de documents elaborats per les diverses comissions amb competència en l'àmbit social, el nostre recorregut per les prospectivistes tindrà, si més no, el suport de la documentació i la legislació presents.

La primera consideració que cal fer és que als tractats constitutius de la UE no abunden les disposicions de caràcter social. Encara més, es pot afirmar que no existeix una veritable política social comunitària, la qual cosa, d'altra banda, no ens ha d'estranyar ja que, com diuen Colina, Ramírez i Sala (1995, 70), el principal objectiu de les comunitats europees és de caire clarament econòmic, i:

«[...] el plantejament liberal fou el punt de partida en l'elaboració dels Tractats Fundacionals i tot això explica suficientment la manca de desenvolupament de la política social comunitària, l'extensió i la integritat de la qual no és certament exagerada».²⁰

En el Tractat de la Unió Europea s'especifica quin serà el paper que tindran les polítiques socials, ja que es concedeix a la Comunitat la funció de promoure un creixement sostingut, no inflacionista, amb un alt grau de convergència dels resultats econòmics, un alt nivell d'ocupació i de protecció social, tot plegat amb el desig d'elevat el nivell i la qualitat de vida, la cohesió econòmica i social, així com la solidaritat entre els Estats membres.

Quant a la presència, el perfil i el «protagonisme» de l'educació social, cal remarcar que en el primer capítol del *Libro Blanco de la Política Social Europea* s'afirma que és prioritària «la recerca de més llocs de treball bons i estables», per afegir en el segon capítol que «la inversió en educació i formació és un dels requisits essencials per la competitivitat... i la cohesió de les societats». S'insisteix també en la necessitat de crear un mercat de treball europeu, la qual cosa suposa revisar el principi d'igualtat d'oportunitats. Integració i exclusió social, plena formació social, salut pública, solidaritat, cooperació internacional i interculturalisme, formació laboral, presència de la dona, mobilitat laboral, etc., són alguns dels espais amb implicacions en l'educació social que apareixen explí-

(20) COLINA ROBLEDO, M.; RAMÍREZ MARTÍNEZ, J.M.; SALA FRANCO, T.: *Derecho Social Comunitario*. València: Tirant lo Blanch, 1995.

Una anàlisi rigorosa de la crisi i de la legitimació de l'estat del benestar ha de contemplar tres tipus de consideracions: les de caràcter econòmic, les de caire polític i les d'entitat ideològica. Claus Offe rebutja la idea convencional de l'estat del benestar com a proveïdor de prestacions socials, i afirma que el seu objectiu principal consisteix a dominar les estructures de socialització i l'economia capitalista. En aquest plantejament podem afegir que la legislació de la UE és clara en aquest sentit: les estratègies socials s'adaptaran als interessos econòmics.

citament reflectits en la normativa europea i que, d'alguna manera, permeten vaticinar que durant els pròxims anys hi haurà una tendència a introduir les estratègies educatives següents:

- Estimular la solidaritat econòmica, social i regional.
- Fomentar programes europeus d'educació i de formació adaptats a la societat de la informació.
- Desenvolupar programes de cooperació educativa entre diversos països.
 - Potenciar les polítiques d'educació de qualitat.
 - Afavorir l'educació i la formació al llarg de tota la vida activa.
 - Fomentar la igualtat de tracte entre homes i dones davant el treball i la seguretat social.
 - Seguretat i protecció social adequades.
 - Elaborar el quart Programa sobre la igualtat d'oportunitats.
 - Fomentar la idea que no n'hi ha prou amb l'educació per assolir la igualtat d'oportunitats. Cal reforçar les «segones oportunitats».
 - Estendre la idea que el lloc de treball contribueix, juntament amb l'escola, a la igualtat d'oportunitats.
 - Concebre la igualtat d'oportunitats com a transformació socioeconòmica de les jerarquies.
 - Fomentar les segones i les terceres oportunitats com a recurs per a superar les desigualtats generacionals.
 - Defensar la igualtat d'oportunitats per als immigrants de tercers països.
 - Fomentar la lluita contra la pobresa i l'exclusió social de tota mena.
 - Fomentar la conciliació de la vida professional i familiar.
 - Diàleg social.
 - Integració de les persones excloses del mercat laboral.
 - Reduir les diferències entre les regions.
 - Lliure circulació de les persones.
 - Controlar el compliment d'aquestes normes per part dels Estats membre i construir així l'Europa de les persones.

A partir d'aquestes vint estratègies i en base a una determinada anàlisi de les lleis socials dels principals països europeus més propers a la nostra realitat socioeconòmica, podem pensar que

l'educació social del segle XXI serà la lògica conseqüència dels vuit principis següents:²¹

1. S'universalitzarà l'educació social i alhora es tendirà a diferenciar les estratègies d'intervenció en funció dels problemes dels ciutadans. Es tendirà a superar l'actual efecte estigmatitzador de la prestació i l'educació social.

2. S'experimentarà una descentralització dels serveis socials relacionats amb l'educació social, que s'aproparan cada cop més al nivell local. En conseqüència, augmentarà la integració dels serveis socials en el medi natural del ciutadà.

3. Augmentarà la responsabilitat i el finançament públic dedicat a l'educació social, tot i que al mateix temps s'estendrà la cooperació amb la iniciativa social no estatal. Pensem que el concepte de «ciutadania civil» tindrà més presència en el futur.

4. Es tendirà a aplicar una política de globalitat i de polivalència per evitar parcel·lar els problemes de caire socioeducatiu. Dins d'aquest disseny, es tendirà a fomentar una educació social, no només vinculada a les mancances.

5. L'*exclusió* i la *marginació* seran els dos conceptes lligats a l'educació social amb més dificultat i els de major atenció per part de les polítiques socials. L'educació social tendirà a revisar cada vegada més les polítiques socials que no responguin clarament a la inclusió social i criticarà tota intervenció que pugui donar lloc a sofisticades formes d'exclusió.

6. Les polítiques d'assimilació cultural entraran en conflicte amb alguns plantejaments de l'educació social, principalment quan per interessos econòmics no es respectin els drets a la diferència. Integració no és sinònim d'assimilació o submissió.

7. L'educació social tindrà un paper principal a favor de la igualtat i la diferència. No es pot legitimar la desigualtat amb l'argument de la diferència. El dret a la diferència no pot ser mai el justificant de les desigualtats dins d'una mateixa col·lectivitat.

(21) Entre la documentació rectora de la Política Social Espanyola hem d'esmentar: Carta Social Europea, la documentació de rang europeu ressenyada anteriorment, la Constitució espanyola, els Estatuts de les Comunitats Autònomes, la Llei Reguladora de les Bases del Règim Local, Pla concertat per al Desenvolupament de les Prestacions Bàsiques de Serveis Socials, les Lleis d'Acció Social o Serveis Socials de les Comunitats Autònomes, convenis entre Administracions, Autonomies i Entitats Locals, i la Llei General de Seguretat Social (Text refós, aprovat per Reial Decret Legislatiu 1/1994).
Vegeu ALONSO OLEA, M.; TORTUERO PLAZA, J.L.: *Instituciones de Seguridad Social*. Madrid: Civitas, 1995.

8. L'educació social normalitzarà la seva funció socialitzadora i accedirà amb nous models d'intervenció a tots els sectors de la població. Sense negar la importància de la població més desfavorida, tendirà a estendre la seva intervenció més enllà de la marginació.

Paraules clau

Educació social

Societat

Benestar

Futur

Abstracts

A partir de una revisión de los principios en que se sustenta la sociedad del bienestar i de un análisis de las formas adoptadas en Europa, el autor expone las circunstancias que han favorecido y han dado lugar a los diferentes enfoques e interpretaciones de lo que él denomina «la nueva educación social». Basándose luego en la revisión de la documentación que regula las políticas sociales en Europa, finaliza con un capítulo dedicado a prever cómo será la educación social en el ya próximo siglo XXI.

À partir d'une révision des principes qui sont à la base de l'État providence et d'une analyse des formes adoptées en Europe, l'auteur expose les circonstances qui ont favorisé et ont donné lieu aux différentes approches et interprétations de ce qu'il appelle « la nouvelle éducation sociale ». Se fondant ensuite sur la révision de la documentation qui régule les politiques sociales en Europe, il termine sur un chapitre consacré à une prévision de ce que sera l'éducation sociale au XXIe siècle déjà si proche.

From a review of the principles underlying the welfare society and an analysis of the forms adopted in Europe, the author sets out the circumstances which have fostered and given rise to the different approaches and interpretations of what he calls «the new social education.» Then, taking as a base a review of the documents which regulate social policies in Europe, he ends with a chapter devoted to forecasting what social education will be like in the next century.